

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry

Lappi 17.9.2021

Lausunto ympäristölain uudistamiseen

Näettekö tarvetta ympäristönsuojelulain 89 §:n 1 momentin kehittämiseksi, huomioiden mitä esityksen jaksossa Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset (5.1.1) todetaan?

Katsomme, että 89 §:n 1 momentin säädöstä on täsmennettävä siten, että valvontaviranomaisen on arvioitava toiminnasta aiheutuva haitta yleiselle ja yksityiselle ympäristöetuudelle, ja mikä syntynyt haitta on kasvanut alkuperäistä haitta-arviota suuremmaksi, on valvontaviranomaisen ensisijaisesti ryhdyttävä toimenpiteisiin toiminnan muuttamiseksi alkuperäisen ympäristöluvassa määritellyn haitta-arvion mukaiseksi.

Katsomme että vuoden 2014 muutoksen tarkoitus ympäristönsuojelulainsäädäntöön oli saattaa ympäristövaikutusten arviointi sekä ympäristö- ja vesitalouslupien myöntöprosessin laatu ja luotettavuus sellaiselle tasolle, ettei myönnettyjen ympäristölupien määräaikaista tarkistusmenettelyä tarvitsisi enää tehdä, vaan jo alusta alkaen lupa on riittäviin selvityksiin perustuen laadukas ja riittävä. Katsomme että tämä tavoite on säilytettävä.

Valittaen kuitenkin toteamme, että yksityisten asianosaisten ja yleisen ympäristöetuuden kannalta katsottuna ympäristöluvituksia ei vieläkään tehdä niin luotettavasti, että perustuslain yksityisille ja yhteisöille takaama ennakollinen oikeusturva toteutuisi riittävän hyvin yleisti ottaenkaan, saati laajoissa ja isoissa hankkeissa.

Tämän vuoksi esitämme, että 89 §:n 1 momenttiin tehdään lisäys, että toiminnanharjoittajan hakiessa ympäristölupansa muuttamista, on lupaviranomaisen pyydettävä riittävät selvitykset toiminnan yksityiselle ja yleiselle edulle aiheutuneista haitoista, ja arvioitava hakijan hakeman muutokset hakijalle antamat hyödyt suhteessa haitankärsijöille aiheutuviin haittoihin. Muutoshakemuksen hyväksyminen voisi siis perustua vain luotettavaan intressivertailuun saatavien hyötyjen ja aiheutuvien haittojen suhteen.

Näkemyksenne ympäristönsuojelulain 89 §:n 2 momentin 2 kohtaan ehdotetusta muutoksesta

Ympäristönsuojelulain 89 §:n 2 momenttia on täsmennettävä asianosaisten oikeusturvan turvaamiseksi siten, että 2 momenttia tarkennetaan siten, että viitatus 186 §:n vireillepano-oikeus ” 2) rekisteröity yhdistys tai säätiö, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuinympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka toiminta-alueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät;” koskee myös yhdistyksiä, joilla on tarkoituksena poliittisen toiminnan lisäksi toimia ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuinympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka toiminta-alueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät.

Edellä kuvattu muutos on tarpeellinen, koska ympäristönsuojelulain perusteluita on nykyisin KHO:n tulkinnoissa tulkittu siten, ettei poliittisilla paikallisyhdistyksillä olisikaan valitusoikeutta toiminta-alueellaan annettuihin ympäristölupapäätöksiin. Katsomme syntyneen käytännön EU oikeuden vastaiseksi sekä myös Suomen perustuslain jälkikäteisen oikeusturvaperiaatteen vastaiseksi menettelyksi, jonka vuoksi lakia uusittaessa on tämä epäkohta korjattava. Se että paikallisyhdistys on poliittisen järjestön paikalliselin ei saa olla este toimimaan yhdistyksen tarkoituksen mukaisesti toimia ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuinympäristön viihtyisyyden edistämiseksi myös peruslain takaaman jälkikäteisen oikeusturvamenettelyyn perustuen omalla toimialueellaan.

Oleellinen puute on myös syntynyt lain tarkoituksen vastainen käytäntö, hakea ympäristölupaa alunpitäenkin vain hankekokonaisuuden osapalaseen, ja sitten myöhemmin hakea yksittäisillä pienillä lisähakemuksilla vähitellen lisää lupia siihen hankekokonaisuuteen liittyen. Näin hankekokonaisuuden yhteisiä ympäristövaikutuksia ei missään vaiheessa ole selvitetty, eikä alunpitäen myönnetty ympäristölupa vastaa enää toimintaa. Tosiasiallisesti toiminta ei enää vastaa alunpitäen myönnettyä ympäristölupaa.

Katsomme tämän kehityssuunnan sekä yleisen oikeuskäytännön että ympäristölainsäädännön vastaiseksi menettelyksi, eikä sitä kehitystä saa tällä lainmuutoksella edistää. Päinvastoin säädöksiä on kehitettävä siihen suuntaan, että kokonaisvaikutukset tulevat varmasti ja luotettavasti selvitettyiksi, eikä perusteettomille palastelluille lupahakemuksille jää tilaa.

Myöskään YSL 54 §:n mukainen selvitysvelvoite luvan myöntämisen jälkeen eikä 87 §:n mukainen mahdollisuus myöntää lupa olemaan voimassa määrä-ajan ei tuo ratkaisua edellä kuvattuun ongelmaan eikä jo voimassa olevien, mutta sisällöltään vanhentuneiden ympäristölupien ongelmaan.

Näkemyksenne ympäristönsuojelulain 89 §:ään ehdotetusta uudesta 3 momentista koskien vakuuslupamääräyksen muuttamista

Käsityksemme mukaan nykyinen vakuuslupamenettely erityisesti kaivosten ympäristölupien suhteen on puutteellinen. Puute johtuu erityisesti siitä, että lupamenettely myös vakuuden määrittelyn osalta perustuu kaivosyhtiön itsensä esittämiin tietoihin, joissa ei valtavienkaan kaivosjätekasojen todellisia ominaisuuksia ole esitetty haitta-aineiden osalta, niiden todellisista ympäristövaikutuksista eikä jälkihoitotarpeista ole todellisiin selvityksiin perustuen selostettu YVA-direktiivin velvoitteiden mukaisesti.

Oleellinen viranomaistoiminnan puute on myös se, ettei kaivosviranomainen välitä edes ympäristöviranomaiselle saati asianosaille haitankärsijöille tietoa hallinnassaan olevista tiedostoista kyseisistä kaivostoiminnan kohteena olevan malmin ympäristöominaisuuksista, jonka vuoksi ympäristönsuojelulain mukaiset vakuusmääräykset perustuvat pääsääntöisesti riittämättömiin tietoihin ja selvityksiin. Siten lupapäätökset perustuvat myös vakuusmäärittelyn osalta yksipuolisesti luvanhakijan itsensä esittämiin tietoihin.

Näkemyksenne ympäristönsuojelulain 89 §:ään ehdotetusta uudesta 5 momentista koskien päätösluonnoksesta kuulemista

Esityksessä tuodaan esille, että päätösluonnoksesta kuulemiseen luvan muuttamista koskien ei liittyisi ympäristönsuojelulain ja hallintolain näkökulmasta vastaavia ongelmia kuin ne, joita professori Olli Mäenpää on vuonna 2014 antamassaan selvityksessä tuonut esille.

Mutta katsomme, että missä määrin lupaviranomainen hyväksyttää (ja on useassa tapauksessa jo ennen hakijan hakemaa ympäristölupaa pitänyt neuvonpitoa tai peräti virallisia viranomaisneuvotteluja haettavaan lupahankkeeseen liittyen). Vastaavia neuvonpitoja ja neuvotteluita hankkeen toisen osapuolen eli haitankärsijöiden edustajien kanssa ei lupapäätöksissä ole kerrottu tehdyn.

Tämän johdosta katsomme, että syntyy oikeutettu epäily lupaprosessien tasapuolisesta ja yhdenvertaisesta menettelystä hakijan ja haitankärsijöiden etujen selvittämisen ja huomioon ottamisen suhteen.

Tämä vaarantaa kansalaisten luottamusta sekä oikeusjärjestelmään että viranomaistoimintaan.

Epäkohdan poistamiseksi katsomme tarpeelliseksi, että lupahakemusten perustaksi on laadittava luotettava selvitys luvan myöntämisestä hakijalle aiheutuvasta edusta sekä luvan myöntämisestä haitankärsijöille aiheutuvasta haitasta, ja lupa voidaan myöntää vain, jos kyseinen eri osapuolten välinen luotettava intressivertailu osoittaa aiheutuvat hyödyt selvästi syntyviä haittoja suuremmaksi.

Kyseiseen intressivertailuun on tietysti sisällytettävä ehdotukset haittojen rajoittamisiksi ja korvaamisiksi haitankärsijöille. Tällaiseen intressivertailuun perustuva lupamenettely poistaisi riskin nyt ehdotetusta, ikään kuin lupaviranomaisen ja luvanhakijan keskenään sopimasta lupapäätöstekstistä aiheutuvan sinänsä oikeutetun kansalaisten epäluottamuksen kasvamisen viranomaistoimintaan ja laajemmin valtion toimintaan.

Näkemyksenne jätteenkäsittelyn vakuutta koskevan soveltamisalan täsmentämistä koskevasta ympäristönsuojelulain säännöksestä 59 §:n (1 momentissa)

Katsomme , että ympäristönsuojelulain vakuussäätelyä tulisi edelleen kehittää niin, että vakuudella voitaisiin tarvittaessa kattaa myös sellaisia toimia, jotka eivät liity suoraan jätehuoltoon ja joilla kuitenkin on (merkittäviä) ympäristövaikutuksia, mikäli toiminnanharjoittaja ei huolehdi näiden vaikutuksien ehkäisemistä ja vähentämisestä.

Erityinen ongelma on kaivoslain mukaisten vakuusmäärittelyjen ja ympäristönsuojelulain vakuusmäärittelyjen keskinäinen suhde ja yhteinen riittävyys kaikkien ympäristövaikutuksien kattavuuden suhteen. Tätä tulee ehdottomasti säädöksiä uusittaessa tarkentaa ja parantaa nykyisestä.

*Etenkin kaivannaistoiminnassa on useita sellaisia osa-alueita, joille olisi tarpeellista määrätä vakuus niistä todennäköisesti aiheutuvien ympäristövaikutusten vuoksi. Korostamme sanaa **todennäköisesti**. Tämä korostuu tilanteissa, joissa tätä todennäköisyyttä ei edes lupaharkinnan yhteydessä harkita. Karneat esimerkit löytyvät Talvivaaran kaivoksen mustaliuskekasoista sekä SOKLIn ”puhtaaseen” fosfaattimalmioon” annetuista ympäristöluvista. Yhtään Soklia eikä Talvivaaraa saa enää tulla.*

Ympäristönsuojelulaki esittää ympäristövaikutuksia arvioitavan ja otettavan lupapäätöksessä huomioon kokonaisuutenaan. Näin ei käytännössä tapahdu. Esimerkiksi kaivoksien lupakäytännössä jää toimintoja, joita ei tällä hetkellä koske ympäristönsuojelulain mukainen jätevakuus tai kaivoslain mukainen vakuus. Tällaisia osa-alueita ovat mm: avolouhoksen ja maanalaisen kaivoksen ympäristöturvallisuuden varmistaminen kaivannaisjätteiden takaisinsijoittamisen ja sulkemisen yhteydessä.

Erityisesti toiminnan hallitun sulkemisen suhteen tarvittavat vakuudet puuttuvat yleisesti kaikista lupapäätöksistä, eikä myöskään toiminnan jälkeiseen jälkihuoltoon useimmiten ole suunnitelmiin perustuen määrätty vakuuksia, vaan vain joku lupaviranomaisen arvioima summa.

Samalla Ympäristölain 60§ kohtaan lausumme,

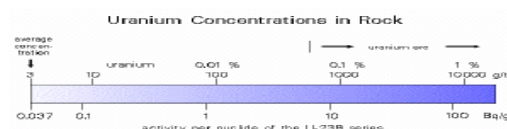
että kaivos- ja kaatopaikka jätteiden jälkihoitovelvoite, vakuudet ja valvontavelvoite pitää olla täysimääräiset rahallisesti pitkäaikaisiin haittoihin nähden vähintään 150 vuotta mieluummin yli 300 vuotta. Pienissäkin hankkeiden vakuuksissa kysymyksissä 10 000 e vaikuttaa pieniltä, minimi taso tulee olla 20 000 ja keskikokoisissa 200 000 suurissa vähintään 2 miljoonaa. Summia tulee reisusti kasvattaa todenmukaiseksi. Veronmaksajien ei pidä maksaa enää yhtään jälkihoitoa.

Nykyinen esitetty 30 vuotta on aivan alimitoitettu kaivos- ja kaatopaikkajätteiden ongelmallisuuksiin verrattuna. Lisäksi tulee vaatia kaivostoiminnan rikastushiekka, kipsisakka-altaiden ja kaatopaikkojen ongelmajätteille sellaiset pohjarakenteet, jotka kestävät vähintään yli 300 vuotta, jottei tulevat sukupolvet joudu kohtaamaan saastuneita vesistöjä ja pohjavesiä nykyihmisen leväperäisyyden tähden. Huomautettakoon, että erityiskysymyksenä on todettava, että uraania sisältävän kaivostoiminnan jätteiden hallintaongelman määrittelee thorium 230, jonka puoliintumisaika on 74500 vuotta.

SÄTEILYOMINAISUUKSISTA

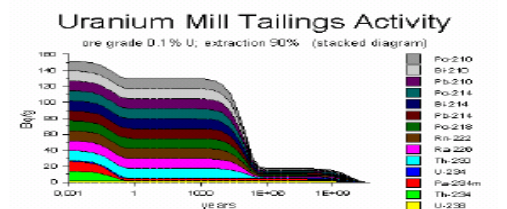
Tavanomaisen kiven uraanipitoisuus on muutama ppm

Uraanimalmissa pitoisuus on vähintään 1000 ppm (0,1 %), parhaimmillaan 20 %



Rikastuksessa jäljelle jäävän jätteen kokonaisaktiivisuus on yli 100 Bq/g, jos malmin uraanipitoisuus on 0,1 %

Rikastusjätteen aktiivisuuselinian määrää Th-230, jonka puoliintumisaika on 75 000 a



Perusteluna uraania ja toriumia sisältävien kaivosjätteiden pitkäaikaisesta hallintaongelmasta voidaan lainsäädännössä käyttää GTK:n selontekoa eduskunnalle uraania sisältävän kaivostoiminnan ongelmista:

Alla oleva on suoria lainauksia GTK:n raportista: nimeltä TIEDONANTO 35 G:

”Kaikki primääriset keskinäisessä tasapainotilassa olevat uraanimalmi sisältävät radiumia, joka juuri on poikkeuksellisen korkean säteilytason aiheuttaja uraania-kaivoksissa. ”Tavallisten kaivosten” toimintaan liittyvien hättatekijöiden lisäksi uraania-kaivosten työntekijät joutuvat alttiiksi hengitysilman sisältämälle radon-kaasulle ja sen lyhytikäisille tytärynuklideille, hengitysilmassa oleville pitkäikäisille alfa-aktiivisille hiukkasille sekä kohonneen ulkoisen säteilyn vaikutukselle. Merkittävimmän haitan muodostaa kuitenkin radon lyhytikäisine tytäraineineen. Lyhytaikaisesti radonpitoisuus nousee louhinnan edellyttämän malmin porauksen, räjäytyksen ja kuljetuksen aikana pölyhiukkasiin tarttuneiden uraanisarjan aineiden vuoksi. Pölyn ja ulkoisen säteilyn yhteenlaskettu osuus kaivostyöntekijöiden säteilyaltistuksesta jää yleensä radonin osuutta alhaisemmaksi. On arvioitu, että pölyn ja ulkoisen säteilyn osuus on yhteensä n. 30 % kokonaisaltistuksesta. Radiumin pitkän puoliintumisaajan vuoksi (noin 1600 vuotta) seisovan kaivosveden voidaan olettaa sisältävän runsaasti radiumia (ja sen seurauksena myös radonia) tai vaihtoehtoisesti suurissa vesisysteemeissä radium diffundoituu pitkiä matkoja, josta seuraa radonin leviäminen laajalle. Näin pintavesiin keräytynyt radon poistuu pääasiassa ilmaan. Myös kaivokseen valuvaan pohjaveteen on saattanut liueta uraania ja radonia, jolloin vuotokohtien läheisyydessä ilman radonpitoisuus voi olla hyvinkin korkea.

Maailmalta esimerkkejä

Kanadan ja Ruotsin luonnonolosuhteet vastannevat parhaiten Suomen olosuhteita. Kanadassa uraanimalmijätteiden sijoitusalueilla sadeveden suotautuminen ylittää haihdunnan. Malmijätteeseen jäänyt hapettava pyriitti (FeS_2) laskee valuvan veden pH-arvoa. Hapan vesi tehostaa esim. Th-230:n , Ra-226:n , Pb-210:n , As:n ja Ni:n vapautumista malmijätteestä ja joutumista ympäristöön. Tapahtuma voi jatkua hyvinkin kauan. Monissa uraanimalmijätteissä haitalliset ei radiologiset aineet, kuten Cat Pb , Zn , Set As , Pb , Cd , hapot, orgaaniset yhdisteet ym, muodostavat huomattavan pitkäaikaisen ympäristö- ja terveyshaitan. Tulokset osoittavat, että ensimmäisen 100 vuoden aikana haittojen perimmäinen aiheuttaja on alkuperäinen jätteeseen jäänyt radium. 100 000 vuoteen saakka Th-230 on pääasiallinen riskitekijä ja kun aikaa on kulunut n. 1 miljoonaa vuotta, haittavaikutusten pääasiallinen aiheuttaja on alkuperäisen malmin sisältämä U-238 .

Haitallisten aineiden kulkeutuminen jätteistä.

Uraanikaivosjätteen sijoituspaikan valinnassa ja suunnittelussa on otettava huomioon seuraavat radionuklidien vapautumis- ja kulkeutumistavat:

- 1. Tuulieroosio ja -kuljetus*
- 2. Pintaveden kulutus- ja kuljetustyö*
- 3. Pohjaveden liuottava vaikutus ja liuenneiden aineiden kulkeutuminen sen mukana*
- 4. Kaasufaasissa olevien radioaktiivisten aineiden säteilyvaikutus*
- 5. Ekologisten tekijöiden (kasvit tai eläimet) pääsy kosketuksiin radioaktiivisia aineita sisältävän malmijätteen kanssa*
- 6. Ihmisten joko tahaton tai tahallinen käsiksi pääsy malmijätteeseen*

Kaivosjätteistä peräisin oleva radioaktiivisuus kulkeutuu eliöihin eri tavoin ja altistaa eliöitä seuraavasti:

- 1. ilmassa oleva radon ja sen tytärnuklidit*

2. suora gammasäteily
3. jätteistä lähtevä ilman mukana kulkeutuva pöly
4. suoraan hengitykseen
5. laskeuma maan pinnalle
6. kulkeutuminen veden mukana
7. kiinteät radioaktiiviset hiukkaset
8. liuenneet radioaktiiviset aineet

Lisäksi otettava huomioon

- gammasäteily
- ilman sisältämään pölyyn kiinnittyneet radioaktiiviset aineet
- radiumin liukeneminen veteen
- radonin liukeneminen veteen
- raskasmetallien liukeneminen ja siitä aiheutuvien haittojen kerrannaisvaikutus
- ravintuesuolojen liukeneminen

Haitalliset aineet, jotka voivat kulkeutua vesi- ja ilmareittien kautta ovat ekosysteemille potentiaalinen vaaratekijä. Laskelmien mukaan uraanin ja toriumin hajoamisen välivaiheena syntyvät Ra-226 tytärnuklideineen tuottaa valtaosan malmijätteeseen liittyvästä radioaktiivisuudesta, kun otetaan huomioon n. 1000 vuoden aika. Malmijätteen sisältämät haitalliset aineet vapautuvat vähitellen pyriitin hapettumisen, huokos- ja pohjaveden happamoitumisen ja sitä seuraavan liukenemisen vaikutuksesta.”
(GTK:n lausunnon lainaus loppu.)

Lähde: GTK:n TIEDONANTO 35 G Eduskunnalle: URAANIKAIVOSTOIMINTAAN SEKÄ URAANIMALMIJÄTTEESEEN JA SEN SIOITTAMISEEN LIITTYVIEN HAITTOJEN VÄHENTÄMINEN

Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry:n puolesta

Mika Flöjt
toiminnanjohtaja

Hilkka Lipponen
varapuheenjohtaja